

NORBERTO BOBBIO - MAURIZIO VIROLI
Cumhuriyet Düşüncesi

Dialogo intorno alla repubblica

© 2024 Maurizio Viroli

İletişim Yayınları 3468 • Politika Dizisi 250

ISBN-13: 978-975-05-3729-5

© 2024 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

1. Baskı 2024, İstanbul

EDİTÖR Aybars Yanık

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Salih Kızıl

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

NORBERTO BOBBIO
MAURIZIO VIROLI

Cumhuriyet Düşüncesi

Dialogo intorno alla repubblica

ÇEVİREN *Mehmet Yetiş*

NORBERTO BOBBIO (1909-2004) Torino'da doğdu. Torino Üniversitesi'nde hukuk ve siyaset felsefesi profesörü olarak ders veren ve 20. yüzyılın önemli felsefecilerinden biri olarak kabul edilen Bobbio'nun hukuk, siyaset ve demokrasi hakkında pek çok kitabı vardır. İtalya'da *La Stampa* gazetesinde yazıları yayımlanan Bobbio'nun ülkemizde en bilinen eseri *Sağ ve Sol*'dur. Türkçeye çevrilen bir diğer çalışması ise *Gramsci ve Sivil Toplum*'dur (Jacques Texier ile birlikte, çev. Arda İpek ve Kenan Somer, Savaş Yayınları, 1982).

MAURIZIO VIROLI (1952-) Princeton Üniversitesi'nde siyaset bilimi profesörü. Forlì'de doğdu. Siyasi düşünceler tarihi ve siyaset teorisi ile ilgilenen Viroli, bilhassa cumhuriyet ve cumhuriyetçilik kavramları üzerine yoğunlaştı. Niccolò Machiavelli ve Jean Jacques Rousseau'yu takip ederek yurtseverlik, anayasa, yurttaşlık, din ve retorik alanlarında eserler verdi. *Vatan Aşkı: Yurtseverlik ve Milliyetçilik Üzerine Bir Deneme* adlı kitabı 1997 yılında Türkçeye çevrildi (çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları).

İÇİNDEKİLER

Türkçe Baskıya Önsöz: Norberto Bobbio (1909-2004).....	7
İtalyanca Baskıya Önsöz.....	13
İngilizce Baskıya Önsöz.....	15
1 Erdem ve Cumhuriyet.....	23
2 Yurtseverlik.....	33
3 Hangi Özgürlük?.....	47
4 İlimlilik ve Uzlaşmazlık.....	53
5 Haklar ve Ödevler.....	59
6 Tanrı Korkusu ve Tanrı Sevgisi.....	71
7 Cumhuriyet ve Sorunları.....	99
8 Gizli İktidar.....	119
9 Cumhuriyet Yenilenebilir mi?.....	129

Türkçe Baskıya Önsöz Norberto Bobbio (1909-2004)

Dialogo intorno alla repubblica'nın¹ (*Cumhuriyet Düşüncesi*) Türkçe baskısı, Bobbio'nun ölümünün yirminci yıldönümünde yayımlanıyor. Bu, yaşamının son yıllarında, İtalyan Cumhuriyeti'nin Silvio Berlusconi hükümetleri dönemindeki demagogjik yozlaşmasına olağanüstü bir zekâ ve kararlılıkla karşı çıkan Bobbio'nun toplumsal bir eleştirmen olarak geride bıraktığı mirası üzerine düşünmek için iyi bir fırsat sunuyor.

Asla bir parti ideoloğu ya da güçlü politikacıların hizmetkârı olmayan Bobbio, militan bir entelektüeldi. Gazete ve dergilerde çok sayıda makale yayımladı, halka açık konferanslar verdi, kamuoyunda kalıcı izler bırakan kitaplar yazdı ve bir keresinde Bobbio'nun "aklını kaçırmış" ("aveva perso il senno") bir filozof olduğunu ilan eden Bettino Craxi (1934-2000) gibi yozlaşmış politikacıları kızdırdı. Bobbio'nun yapıtları arasında *Politica e cultura* (1955), *Il problema della guerra e le vie della pace* (1979), *Il futuro della democrazia* (1984), *Tra due Repubbliche: Alle origini della democrazia italiana* (1996) başlıklı kitaplarını zikretmek yeter-

1 *Cumhuriyet Etrafında Diyalog* – ç.n.

li olacaktır.² Bobbio, aynı zamanda anti-faşist hareket içinde aktif olarak yer aldı; Giustizia e Libertà'da [Adalet ve Özgürlük], Partito d'Azione'de [Eylem Partisi] ve Francesco De Martino liderliğindeki Partito Socialista Italiano'da [İtalyan Sosyalist Partisi] militanlık yaptı. Bobbio, 1994 yılında ömür boyu senatör ("senatore a vita") olarak atandı.

Bobbio bir siyaset bilimciden çok bir hümanistti. Siyaset bilimciler araştırmalarını iyi tanımlanmış bir alanla sınırlarken, hümanist akademisyenler insanlık durumunun tüm yönlerini araştırırlar: ahlâki, varoluşsal, felsefi. Bobbio'nun bibliyografyasında Hobbes, Kant, Hegel, Marx, Kelsen gibi klasik siyasal düşünürler üzerine denemeleri; entelektüellerin, yoldaşların, dostların kısa biyografilerini (*Maestri e compagni*, 1984; *Italia fedele: il mondo di Gobetti*, 1986), yaşlılık üzerine (*De senectute e altri scritti autobiografici*, 1996) ve ılımlılık üzerine (*Elogio della mitezza e altri scritti morali*, 1993) muhteşem düşünceleri buluyoruz.³

Bobbio, liberalizmin ilkelerine olan bağlılığı nedeniyle Berlusconi rejiminin sert bir eleştirmeni oldu. Berlusconi'nin ilk hükümetinin kurulmasından üç ay önce, 10 Şubat 1994'te *La Stampa*'da "La separazione come arte liberale" ["Liberal ayrılık sanatı"] başlıklı bir makale yayımladı ve burada güçler ayrılığının liberalizmin ve özgür toplumların temel ilkesi olduğunu savundu. Bobbio, kendi argümanlarını Michael Walzer'ın İtalyancaya "Il liberalismo come arte della separazione" olarak çevrilen makalesi⁴ üzerine kuruyor ve şöyle diyor:

2 *Politika ve Kültür* (1955), *Savaş Sorunu ve Barışın Yolları* (1979), *Demokrasi-nin Geleceği* (1984), *İki Cumhuriyet Arasında: İtalyan Demokrasisinin Kökenleri* (1996) – ç.n.

3 *Ustalar ve Yoldaşlar* (1984), *Sadık İtalya: Gobetti'nin Dünyası* (1986), *Yaşlılık Üzerine ve Diğer Otobiyografik Yazılar* (1996), *İlmliliğe Övgü ve Diğer Ahlâk Yazıları* (1993) – ç.n.

4 Michael Walzer, "Liberalism and the Art of Separation", *Political Theory*, c. 12, no. 3 (Ağustos 1984), s. 315-330 – ç.n.

Demokratik açıdan bizden daha olgun ülkelerde, Forza Italia hareketinde görüldüğü gibi, siyasal gücün ekonomik güçle ve –her şeye karşın dördüncü güç olarak adlandırılan gazetelerden kıyaslanamayacak kadar üstün olan televizyon gibi çok kuvvetli bir araç vasıtasıyla– kültürel güçle birleşmesi yönünde bir eğilimin örneği yoktur. Bu üç gücün tek bir kişide ya da tek bir grupta birleşmesinin siyaset kuramında iyi bilinen bir adı vardır. Montesquieu'nün adlandırdığı gibi, buna despotizm denir.

Bobbio, birkaç ay sonra, 9 Temmuz 1994'te, yine *La Stampa*'da, dönemin Başbakanı Berlusconi'ye yanıt olarak, "Il diritto di fare domande" ["Soru sorma hakkı"] başlıklı bir makale yazarak İtalyan yurttaşlarının Forza Italia'nın "doğasını ve örgütsel yapısını" ("la natura e la struttura organizzativa") bilme hakkına sahip olduğunu savunur. Bobbio, sorularının yanıtız kaldığını belirtir. İki yıl sonra, Romano Prodi liderliğindeki "Ulivo" (Zeytin Ağacı) koalisyonunun zafereinden hemen sonra yazdığı bir makalede (21 Nisan 1996), Bobbio, Berlusconi'nin gücünün kişisel, demagojik, karizmatik, teatral ve gösterişli doğası üzerinde ısrar eder: "Forza Italia'nın mutlak ve şaşırtıcı yeniliği, –nasıl demeli?– ilk kişisel kitle partisi olmasıdır. Forza Italia'ya oy verenler bir platformu ya da programı seçmediler, bir kişiyi seçtiler; her zaman şık giyinen ve hitabet yeteneğiyle, rahat ve cezbedici tavırlarıyla, izleyicilerine yönelik konuşma tarzıyla (hatta arada sırada bir fıkra anlatırdı), deneyimli bir şovmen becerisiyle dikkatleri üzerine çekme sanatını çok iyi bilen; her zaman gülümseyen, kendine güvenen, ekonomik kavramları herkesin anlayabileceği bir düzeye indirgeyerek ustaca basitleştiren; kendisini entrikaların, komploların, ihanetlerin kurbanı, acımasız düşmanların ve hain müttefiklerin naif bir hedefi olarak resmetme konusunda olağanüstü yetenekli

olan bir beyefendiyi seçtiler. Onu insanlarla dolu bir salona kendi marşı eşliğinde girerken bir iki kez mutlaka görmüş-sünüzdür. O içeri girdiğinde herkes ayağa fırlar; birkaç dakika boyunca bağırıp çağırırlar, daha doğrusu ona seslenirler: ‘Silvio, Silvio!’”

Bobbio’ya göre Berlusconi’nin iktidarı, iyi huylu ve güven verici dil ve tavırlarla ustaca gizlenmiş, gözle görülür bir otoriter eğilim sergiliyordu:

“Otoriter kişiliğin” iyi bilinen ve iyi belgelenmiş yönlerinden biri, onun kendine ve –yalnızca kendisi için değil başkaları için de– en zor sorunları çözmeye yeteneğine duyduğu mutlak güvendir. En sevdiği mottosu şudur: “Bırakın bu işi ben halledeyim, ben sizin için çalışıyorum.” Sağlıklı, sabah sporuna çıkmış beyaz eşofmanlı bir grup koşucunun fotoğrafını hatırlıyor musunuz? Silvio grubun başındaydı, sadık işbirlikçileri nefes nefese ama mutlu bir şekilde hizmet etme yükümlülüklerini yerine getirerek onun peşinden koşuyorlardı.

Berlusconi liberal olduğunu söylemeyi severdi. Bobbio’nun buna yanıtı oldukça keskindi:

Herhangi bir liberal siyaset yazarının birkaç satırını bile okumuş olan herkes Berlusconi’nin üslubunun ve dilinin liberalizmin ve serbest piyasa kapitalizminin temel ilkelere aykırı olduğunu bilir; bu ilkeler, aslında, çok büyük ve keyfi güçler karşısında duyulan derin ve son derece akla yakın bir güvensizliği ve egemen gücün sınırlandırılmasına yönelik gayretli ve kararlı bir savunuyu içerir.

Bobbio, Berlusconi’nin gücünün liberal olmayan doğasını çok açık bir biçimde anlamıştı: “Kendisini özgürlük partisi, hatta Polo delle Libertà’nın merkezi olarak tanımlasa da, aslında Forza Italia’nın İtalyan liberalizm geleneğiyle hiç-

bir ilişkisi yoktur. Sadece en önemli isimlerden birine atıfta bulunmak gerekirse, Einaudi'nin liberalizmi ile hiçbir ortak yanı yoktur” (*The Idea of the Republic*, 2003, s. 56). Bobbio, Forza Italia'nın demokratik meşruiyetini de sorgulamıştır: “Fakat böylesine muazzam finansal kaynaklara sahip bir adayın varlığı demokratik seçimlerin doğasını değiştirme riski taşıyor. Seçimler hâlâ demokratiktir, ancak Forza Italia kaynaklar açısından o kadar büyük bir üstünlüğe sahiptir ki, bu seçimleri özgür rızaya dayalı demokratik seçimler olarak değerlendirmek zordur” (s. 152).

Bobbio ılımlılığı överdi. Ancak Berlusconi'ye karşı hayranlık uyandıran bir uzlaşmazlık sergiledi. Gençliğinin ruhunu yeniden canlandırmıştı: “Başkalarının hak edilmemiş talihsizlikleri karşısında duyulan acı olan merhametten farklı olarak öfke, en dar anlamıyla, adaletsizlik karşısında duyulan iyi bir kızgınlıktır ya da daha doğru bir ifadeyle, iyinin kızgınlığıdır: Haklı olarak öfke duyulan insanlara yönelen bir öfke.” Başka bir deyişle öfke, akıl tarafından yönlendirilen sağlıklı bir kızgınlıktır ve bu nedenle ılımlı bir insanın ruhunda da var olabilir, hatta var olmalıdır. Bobbio öfkeyi “onsuz hiçbir mücadelenin kararlılıkla sürdürülemediği bir silah” olarak tanımlıyordu, “onsuz zafer kazandığımızda zayıf düşeriz, yenildiğimizde ise pes ederiz”. Bu, öncülerin, kendi zamanlarının ötesinde olanların, ihtiyatlılığın ikna edici argümanlarla hareketsiz kalmayı, sessiz kalmayı, durumu kabullenmeyi ve daha büyük güçlere boyun eğmeyi önerdiği durumlarda bile mücadele etmenin ve başkalarını kendi örneklerini izlemeye teşvik etmenin mümkün olduğunu gösterenlerin erdemidir. Öfke duygusuyla hareket edenler “kişisel çıkarları ve hesapları bir kenara bırakırlar” ve Piero Gobetti'nin 1922'de yazdığı gibi, içtenliğin coşkusuna sahip olan ve düşüncüyü eyleme dönüştürmeyi bilen öncülerin “fanatizmini” gerçekleştirebilirler. Bu satırlar onun libe-

ralizminin ruhunu çok iyi yansıtır ve *Dialogo intorno alla re-
pubblica*'ya da ilham veren ahlâki ve entelektüel dürüstlüğün
muhteşem bir örneğidir.

MAURIZIO VIROLI
2024